

УДК 75.022.82: 658.2

Валентина Левицька

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ТРАДИЦІЇ У ТЕОРІЇ ХУДОЖНЬОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті окреслено навчально-розвивальний та виховний впливи позашкільного художнього виховання на процес формування гармонійно розвиненої особистості. Висвітлено проблему формування почуття краси в учнів в умовах сучасного українського суспільства. Подано панораму наукових досліджень, присвячених проблематиці художнього виховання засобами образотворчого мистецтва. Розглянуто та проаналізовано статті, посібники, що стосуються цієї теми.

Ключові слова: *художнє виховання, художні школи, здібності, художня освіта, творчість, образотворче мистецтво, національна позашкільна освіта, виховна, організаційна та методична робота, соціально-педагогічна проблема.*

В. Левицька. *Культурологические традиции в теории художественного воспитания детей средствами изобразительного искусства*

В статье обозначены учебно-развивающий и воспитательный воздействия внешкольного художественного воспитания на процесс формирования гармонично развитой личности. Освещается проблема формирования чувства красоты у учащихся в условиях современного украинского общества. Предоставлено научные исследования, посвященные проблематике художественного воспитания средствами изобразительного искусства. Рассмотрены и проанализированы статьи, пособия, касающиеся этой темы.

Ключевые слова: *художественное воспитание, художественные школы, способности, художественное образование, творчество, изобразительное искусство, национальная внешкольное образование, воспитательная, организационная и методическая работа, социально-педагогическая проблема.*

V. Leviteka. Culturological tradition in the theory of children's art education by means of fine art

In the article outlines the teaching, developing and upbringing impact of the extracurricular arts education on the formation process of harmoniously developed personality. It highlights the problem of the formation of students' sense of beauty in modern Ukrainian society. The article presents a panorama of scientific research on the topics of art education by means of fine art. It considered and analyzed articles and manuals which are related to this topic.

Key words: *aesthetic education, art schools, skills, art education, creativity, art, national extracurricular education, educational, organizational and methodological work, social and educational problem.*

Кожний елемент освіти вносить свою частку у формування особистості, яка буде жити в новому тисячолітті в нашій державі. На розвиток свідомості дитини впливає будь-яка дрібниця, про це свідчать слова А.С. Макаренка: «Процес виховання відбувається на кожному квадратному метрі». Варто замислитися за вільний позашкільний час, який діти проводять поза уроками школи, поза родину. Тут панують особисті бажання, вільний вибір, стихія настрою. Ось чому проблема виховання дітей така важлива.

Проблемі організації та ефективності художнього виховання присвячені праці науковців: А. Макаренко, В. Сухомлинського, Л. Виготського, Є. Яковлева, Р. Моленди, Б. Смірнова, К. Лепілова, Є. Бондаревської, А. Комарової, Е. Кей, С. Ісакова, І. Гінзбурга, В. Журавльова, К. Тейлора, Д. Лучинського, В. П'ясецького, Р. Шкляра, М. Куція, В. Залужного, В. Давидова, О. Леонтєва, Г. Щукіної, Є. Фльоріної, Н. Сакуліної, О. Усової.

Мета статті – на основі аналізу наукових публікацій з цієї тематики, висвітлити проблемний стан художнього виховання дітей у позашкільних художніх закладах освіти.

Проблемі художнього виховання засобами мистецтва автори наукових публікацій надають посиленої уваги, особливо в контексті образотворчих мистецтв. Сьогодні одним із першочергових завдань, визначених Національною доктриною розвитку освіти в Україні, є виховання особистості. Чільне місце у виховному процесі посідає проблема всебічного та гармонійного роз-

витку особистості, що вступає в суспільне життя. Формування творчої особистості, реалізація її природних нахилів і здібностей в освітньому процесі є стратегічним завданням національної освіти. Важливу роль у контексті цієї проблеми посідає залучення дітей до художньо-естетичного досвіду людства, засвоєння та переосмислення художніх та загальнолюдських цінностей. Тому питання художнього виховання дітей наразі перебуває в числі актуальних.

Проблема художнього виховання в естетико-педагогічному аспекті широко репрезентована у спадщині видатних українських педагогів та діячів освіти А. Макаренка, В. Сухомлинського, Л. Виготського, Є. Яковлева, Р. Моленди, Б. Смірнова, К. Лепілова, Є. Бондаревської, А. Комарової, Е. Кей, С. Ісакова, І. Гінзбурга, В. Журавльова, К. Тейлора, Д. Лучинського, В. П'ясецького, які зробили значний внесок у розробку теорії художнього виховання, визначивши й обґрунтувавши основні поняття системи художнього виховання. Важливі питання теорії і методики художнього виховання молоді висвітлено в працях Р. Шкляра, М. Куця, В. Залужного, В. Давидова, О. Леонтєва, Г. Щукіної, Є. Фльоріної, Н. Сакуліної, О. Усової.

В. Сухомлинський писав, що заняття творчістю є однією з умов утвердження особистості. Завдяки творчості збагачується емоційне життя, розкриваються задатки, здібності, нахили особи [1, с. 14–16].

Соціальна значущість мистецтва визначається рівнем впливу художніх образів на внутрішній світ людини. Л. Виготський відзначав, що мистецтво втягує в коло соціального життя найінтимніші і найособистіші складники нашої душі. Тому що мистецтво володіє значним арсеналом специфічних засобів, які повністю відсутні в інших формах свідомості людини [2, с. 123–124].

Є. Яковлев характеризує художнє виховання як суспільно-історичне явище, яке є неможливе без мистецтва. Важливою є думка науковця про те, що мистецтво перебуває і поза, і у свідомості людини [3].

Розвиток проблеми художньо-естетичного виховання порушена в праці Р. Моленди. Автор вважає, що досягнення поставленої мети можливе, якщо замість навчати говорити про твори мистецтва, треба навчати за допомогою творів мистецтва, розуміти його форму і зміст, розрізняти різні мистецькі напрями, роз-

вивати уяву, сприйняття кольорів, а також організувати самостійну творчу діяльність учнів у закладах позашкільної освіти. Дослідник вказує на колосальну значущість мистецтва як засобу естетичного виховання [3].

Б. Смірнов виділив виховне значення дитячого малюнка. Досвід, накопичений у дитячих художніх школах, свідчив про те, що естетичне виховання потрібно починати з раннього віку і саме з організації середовища. Все, що оточує дитину, повинне бути прекрасним і виховувати в неї любов до краси, саме так переконував К. Лепілов у статті, присвяченій художньо-естетичному вихованню. Вважав, що тільки таким шляхом можна сподіватися розвинути в людині художньо-естетичні почуття, любов до всього прекрасного і бажання робити самому тільки красу і хороше [6].

Мистецтво збагачує емоційне життя людини, розвиває задатки, здібності та таланти дитини. Творча діяльність сприяє позитивному художньо-естетичному розвитку особистості. Завдяки стрімкому зростанню процесів у суспільстві підвищується інтерес до культурного аспекту виховання дітей. За ствердженням Є. Бондаревської «духовність» набувається завдяки освіті, якщо її зміст зорієнтований на загальнолюдські цінності, світову й національну духовну культуру» та «творчість» [7, с. 30–31]. Важливо максимально використовувати потенційні можливості позашкільних закладів освіти у вихованні творчої особистості, тому що творча діяльність є основним видом діяльності дітей у цих закладах освіти.

Розглядаючи розвиток художнього виховання особистості А. Комарова стверджує: «Художнє виховання особистості виражає рівень розвиненості естетичної свідомості, здатність і потребу естетично сприймати дійсність, брати участь у художній діяльності, що втілюється в естетиці» [7, с. 19]. «Найвищим проявом художнього виховання особистості, на думку авторки, виступає рівень її художньої культури, що виражається у ставленні до художніх цінностей, до мистецтва, світу» [8, с. 96].

Досліджуючи роль мистецтва у вихованні дітей, Е. Кей зазначає, що значення естетичного почуття в житті й діяльності людини укладаються в ній набагато глибше, ніж всі інші, необхідно в систему виховання запровадити заняття мистецтвом. З метою художньо-естетичного виховання необхідно звернути увагу дітей на красу навколишньої природи й обстановки. Папір, кольорові

олівці, крейда, фарби і глина мають бути надані дитині з моменту її свідомого життя. Дитина повинна мати повну свободу у виборі тем та сюжетів для своїх малюнків [2].

Величезне значення на художній розвиток дитини має скульптура. На думку С. Ісакова, заняття з ліплення та конструювання з паперу можуть стати першим кроком у художньому вихованні, починаючи з 5–6-річного віку [1, с. 33–40].

Відомий дослідник і скульптор І. Гінзбург у праці про викладання ліплення в позашкільному навчанні, що багато завдань на розвиток обширно-просторового мислення успішніше вирішуються спочатку в об'ємній формі, а потім на аркуші. Проблематика праці відображала інтерес педагогів до різних видів художньої творчості дітей, які нерідко застосовувалися в поєднанні, – малювання, ліплення, конструювання, ілюстрування та сприйняття; а також до різних сфер виховання – сім'я та позашкільні заклади освіти. Можна зазначити, що автор має на увазі створення системи естетичного виховання, що включає всіх вчителів і узгодженість у процесі виховання різноманітних видів художньої діяльності, включаючи художньо-естетичне сприйняття мистецтва та навколишньої дійсності [5].

Цікавий підхід до визначення художнього виховання як основного елементу естетичної культури запропонував В. Журавльов. Художнє виховання, на його думку, концентрує в собі різні способи естетичного бачення світу людиною в усьому, також і діяльність у сфері мистецтва. Естетична культура становить ядро художнього виховання [8, с. 40].

Мистецтво є найбільш ефективним засобом виховання творчої особистості, дає можливість самостійної реалізації у процесі художньої діяльності. На особливу роль мистецтва вказував К. Тейлор, який стверджував, що науці є чого повчитися у мистецтві, ніж навпаки... Художнє виховання є найбільш цінне, що є сьогодні. Порівнюючи з науковим вихованням, художнє виховання завжди ставило заохочення і розвиток творчості одним із головних завдань [1].

Необхідним елементом художнього виховання Д. Лучинський вважає історію мистецтва, а саме проблему її викладання. Наголошуючи, що саме цю дисципліну варто викладати не лише в позашкільних закладах освіти, а і в загальноосвітній школі [2].

В. П'ясецький писав про величезне значення мистецтва у

вихованні дітей. Доводив, що мистецтво є однією з основ життя, нарівні з релігією і наукою, а введення в усі загальноосвітні школи системи естетичної освіти та виховання одним із кращих чинників морального оздоровлення нашої країни збільшення цінностей всіх сторін діяльності українців. Дослідник впевнений в необхідності викладання цієї дисципліни не лише в позашкільних закладах освіти, а й в загальноосвітній школі, вважаючи, що історія мистецтва є, по суті, історія культурного розвитку людства [10, с. 243–244].

Переконливо доводить Р. Шкляр, що малювання є не тільки засобом художньо-естетичної творчості, але й технічним вступом до тих чинностей, за допомогою яких можемо малювати, творити. Він вважає, що малювання є не тільки засобом художньо-естетичної творчості, але й технічним вступом до тих цінностей, без яких неможливе художнє та естетичне становлення дитини. Мистецтво розвиває спостереження, увагу, вміння втілювати свої думки, плани, фантазію. Ці технічні навички дають дітям можливість творити щось корисне та красиве [9, с. 78].

Визначаючи мету і завдання художньо-естетичного виховання учнів М. Куцій у статті «Естетичне виховання» зазначає про психолого-педагогічне, експериментальне значення дитячого малюнку, повідомляючи, що дитячі малюнки дають багатий матеріал психологам і педагогам. Він оцінював першорядне виховне значення малюнку [5, с. 19].

Погоджуючись з думками М. Куція, В. Залужний у статті «Найновіший напрям і методи викладання мистецтва у народних школах» окреслював мету й завдання шкільного навчання як «природне удосконалення дитини..., вдосконалення очей і рук..., фантазії і внутрішнього світу» [5].

Таким чином, наслідки спілкування людини з мистецтвом можна розглядати не тільки як джерело здібності сприймати і створювати прекрасне, а й як засіб розвитку універсальних творчих здібностей, це доводили В. Давидов, О. Леонтьєв, Г. Щукіна [7]. Вони вважали, що на художнє виховання дітей має значний вплив спілкування їх з мистецтвом, заняття художньою діяльністю.

Досліджували стан проблеми художнього виховання в дошкільній педагогіці Є. Фльоріна, Н. Сакуліна, О. Усова [7]. У низці теоретичних та експериментальних робіт вони обґрунтували значення художнього виховання дітей на матеріалі мистецьких

засобів, показали своєрідність естетичного розвитку, визначили місце різних засобів художнього виховання та їх взаємозв'язок.

Отже, на основі опрацьованих джерел можна дійти висновку, що проблема художньо-естетичного виховання дітей засобами образотворчого мистецтва як такого, що вкрай необхідне для збереження духовності, подальшого повноцінного розвитку суспільства, вже давно потребує спеціального фахового дослідження. Як свідчить вищевказане, окремі аспекти цієї проблеми час від часу спорадично висвітлювалися вченими різного рівня. Їхні думки мають стати фундаментом системного комплексного дослідження умов художнього виховання дітей засобами мистецтва, дослідження, необхідність появи якого є вкрай необхідною умовою.

Література:

1. Бердяев М. А. Философия творчества, культуры и искусства : [в 2 т.] / М. А. Бердяев. – М. : Искусство, 1994. – Т. 1. – 542 с.
2. Выготский Л.С. Психология развития как феномен культуры : / Л. С. Выготский / Избранные психологические труды. – М. : Воронеж, 1996. – 512 с.
3. Голизова А. В. Художньо-естетичний розвиток підлітків засобами народного мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.01 / Луганський державний педагогічний інститут. – Луганськ, 1995. – 24 с.
4. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). – К. : Освіта, 1992. – 40 с.
5. Куцій М. Естетичне виховання / М. Куцій // Шлях навчання і виховання. –1928. – Ч. 1. – С. 19–23.
6. Левчук Л. Основи естетики : [навч. посібн. для учнів 10–11 класів середніх загальноосвітніх закладів] / Л. Левчук, О. Оніщенко. – К. : Вища школа, 2000. – 270 с.
7. Художественная культура и эстетическое развитие личности / [под ред. В. И. Мазепы]. – К. : Наукова думка, 1989. – 296 с.
8. Чихурський А. Комплексне використання мистецтв у процесі естетичного виховання молодших школярів / А. Чихурський // Початкова школа : науково-методичний журнал. – 2008. – № 1. – С. 43–45.
9. Шкляр Р. Естетичне виховання дитини // Шлях виховання й навчання. –1932. – Кн. 2. – С. 76–79.
10. Яковлев Е. Г. Эстетика : [учеб. пособ.] / Е. Г. Яковлев. – М. : Гардарики, 2003. – 464 с.